

"Molla Nəsrəddin»i zəmanə özü yaratdı

Bu gün müsəlman Şərqiində ilk satirik jurnal olan "Molla Nəsrəddin" in nəşrə başladığı gündür. Azərbaycan milli mətbuatında satirik üslubda çapdan çıxan jurnal sonralar milli mətbuatımızda bu janrda olan mətbu nümunələri üzə çıxmasına şərait yaratdı. Jurnal ədəbi nümunələr məcmusu olmaqla yanaşı, ictimai mühitdə böyük əks-sədaya səbəb oldu. Bu jurnal milli mətbuatımızda bir bünövrə oldığından davamçıları məhz bu ideoloji xətlə yaradıcılıq yollarını davam etdirdilər.

Mollanəsrəddinçilər milli ruhu hakim tutaraq, ölkənin ictimai-siyasi mədəni həyatında baş verənləri dərc etməklə, Azərbaycan və Şərqi mətbuatında sözün düzünü deməyi bacardılar və bu yolun yolçusutək zaman-zaman silahdaşlarını ətraflarına toplayıb mübarizədə bir nöqtədə birləşdilər. Belə bir hüner sahibi olan qələm sahibləri zamanın mühakiməsində özlərinin əqidə və məsləklərinə doğru hərəkət edib, Azərbaycan xalqını düçar olduqları beladan xilas etməyə çalışdılar. Mübarizədə möhkəm olan silahdaşların hər birinin, demək olar ki, milli mətbuatdan imzaları tanış olan şəxslər idi. Mollanəsrəddinçiləri hansısa bir qüvvə məsləklərindən döndərə bilmədi. Bu yol həqiqət yolu idi. Bu yol mübarizələrlə zəngin olan bir yol idi. Cəsarət, inam, milli heysiyyət hər şeydən üstün olduğundan silahdaşlar daha sıx olaraq birləşməyi bacardılar. "Molla Nəsrəddin", sözün böyük mənasında, ənənə yarada bildi. Bildiyimiz kimi, "Molla Nəsrəddin" in yarandığı dövr hədsiz gərginliklərlə dolu idi. Rusiyada inqilabi ideyalar geniş vüsət almışdı, İranda azadlıq hərəkatı alovlanırdı. Avropada yeni müərəqqi fikirlər daha da alışır, onun təsiri bütün Şərqi yayılırdı. Belə bir zamanda Mirzə Cəlil çoxillik cəhdlərdən sonra "Molla Nəsrəddin" adlı məcmuənin yaranması yönündə isteklərini məhərrətlə gerçəkləşdirdi.

İNSANLARI GÜLDÜRƏ-GÜLDÜRƏ DÜŞÜNDÜRDÜ

Jurnalın ad seçimi maraqlı bir təsadüflə əlaqədardır. Bəs Molla Nəsrəddin kim olub, onun belə məşhurlaşmasına səbəb nə idi? İlk olaraq, qeyd edim ki, Molla Nəsrəddin müxtəlif türk ellərində müxtəlif adlarla məşhur olmuşdur. Türkiyədə hələ qədim dövrlərdən başlayaraq, elm və maarif adamına hörmət əlaməti olaraq, ona Xoca deyər müraciət edirdilər. Bu ənənə indi də qalmaqdadır. 1935-ci ildə bütün titullar və dərəcələr - bəy, əfəndi, paşa, xoca, ağa və s. ləğv edildi. Kişilər üçün müraciət forması "bəy", qadınlar üçün "bayan" sözləri müəyyənləşdirildi. Lakin "xoca" sözü Türkiyədə indi də hörmət ifadəsi olaraq müəllim və alimlər arasında geniş surətdə işlənməkdədir. Əfəndi isə hələ yunanlardan götürülmüş savadlı adamlara müraciət forması kimi saxlanılmışdır. Taciklər arasında əfəndi, özbəklərdə isə əpəndi kimi işlədilir. Orta Asiyada Nəsrəddin əfəndi kimi tanınır. Azərbaycanda isə molla ləqəbi ilə məşhur olmuşdur. Nəsrəddin tarixən müdriklik anlayışı tək qavranıldığından, onun el arasında hər bir fikri dildən-dilə gəzərək, məşhurlaşmışdır. Onun haqqında ilk nümunə XVI əsrin əvvəllərində Türkiyədə yazıcı və şair Lamii tərəfindən tərtib olunmuşdur. XIX əsrdən başlayaraq Molla Nəsrəddin lətifələrinin çap

olunmasına başlanılmışdır. Məhz belə bir nüfuz qazanmış şəxsin adının əbədiləşdirilməsi məqsədi ilə çap olunmağa başladı. O, insanları güldürə-güldürə düşünməyə məcbur edir. Bu, həm də həqiqətlərin asan bir yolla qavranılması idi. "Molla Nəsrəddin" jurnalı tez bir zamanda tanındı. Buna səbəb tutduğu yol və əqidesi idi.

"SÖZÜNÜ O KƏSLƏRƏ DE Kİ, SƏNƏ QULAQ VERMİRLƏR"

Ötən əsrin əvvəllərində Azərbaycanın ictimai-siyasi və mədəni mühitində əlamətdar hadisələrdən birinə çevrilən "Molla Nəsrəddin" jurnalının ilk nömrəsinin işıq üzünə gəlməsi böyük əks-səda doğurdu. Cəlil Məmmədquluzadə və Ömər Faiq Nəmanzadə 1906-cı il fevralın 21-də Tiflis qubernatoruna ərizə ilə müraciət edərək "Molla Nəsrəddin" adlı satirik-yumoristik jurnal çıxarmasına icazə istədi. Bu təşəbbüsü o zaman Qafqazda Rusiyanın digər yerlərində çıxan Azərbaycan, rus və tatar qəzetləri bəyəndi, bu barədə xəbərlər yaydılar. "İrşad", "Həyat", "Tərcüman", "Vozrojdeniye", "Kaspi", "Baku", "Novoye obozreniye", "Kavkazskoye utro", "Na povorote" qəzetləri "Molla Nəsrəddin" i çıxarmaq təşəbbüsü barədə oxuculara xəbər verdilər. 1906-cı ilin 7 aprel günü Azərbaycan ədəbi, ictimai mühitində mühüm hadisəyə çevrilən satirik jurnalın "Molla Nəsrəddin" in təməl daşı qoyuldu. Həyatını xalqına həsr edən Cəlil Məmmədquluzadə satirik ruhu "Molla Nəsrəddin"lə sözünü deməyə tələsib, çox kəskin çıxışları ilə xalqın müdafiəçisinə çevrildi. Həcmi kiçik formatda olan "Molla Nəsrəddin" in çapı həftədə bir dəfə nəzərdə tutulmuşdur. Program seçiyəvi baş məqalədə isə Molla Nəsrəddin üzünü doğma xalqına tutub söyləyirdi: "Sizi deyib gəlmişəm, ey mənim müsəlman qardaşlarım, o kəsləri

deyib gəlmişəm ki, söhbətimi xoşlamayıb bəzi bəhanələr ilə mənədən qaçıb gedirlər, məsələn, fala baxdırmağa, it boğuşdurmağa, dərviş nağılına qulaq asmağa, hamamda yatmağa və qeyri bu növ vacib əməllərə. Çünki həkəmlər buyurublar: sözünü o kəslərə de ki, sənə qulaq vermirlər".

"MOLLA NƏSRƏDDİN" TƏK BİR NƏFƏR MÜƏLLİFİN ƏSƏRİ DEYİL

"Molla Nəsrəddin" jurnalının yaradıcısı və redaktoru olan Cəlil Məmmədquluzadə bu nəşri ilə insanları qəflət yuxusundan oyatmağa çalışırdı. Mirzə Cəlil "Molla Nəsrəddin" də əsas sima, məsləhətçi və böyük yoldaş idi. Ədib özü bu barədə yazır: "Molla Nəsrəddin" tək bir nəfər müəllifin əsəri deyil. "Molla Nəsrəddin" bir neçə mənim əziz yoldaşlarımla qələmlərinin əsərinin məcmuəsidir ki, mən də onların ancaq ağsaqqal yoldaşımam". Jurnalın 7 aprel tarixli ilk sayında Mirzə Cəlilin "Molla Nəsrəddin" imzası ilə "Tiflis 7 aprel" sərlövhəli baş məqaləsi, "Məcmuəməzə müştəri olanlara nəsihət", "Molla Nəsrəddinin teleqramları", "Bilməli xəbərlər", "Dələk", "Atalar sözü" və digər yazılar, həmçinin 4 müxtəlif karikatura və bir neçə elan dərc olundu. Zamanla üz-üzə dayanan "Molla Nəsrəddin" jurnalının ilk sayının işıq üzünə gəlməsindən çox keçmədi ki, dövrün maarifpərvər, işıqlı ziyalıları onun ətrafına cəm olaraq, yaradıcılıq nümunələri ilə jurnalın fəallarına çevrildilər. Jurnalın nəşrinə qədər artıq qələminin, iti zəkasının hökmü ilə parlaq səhifələr yaradan Cəlil Məmmədquluzadə ədəbi mühitdə möhürünü vurmuş, hekayə, povest, alleqorik, eləcə də, dram əsərləri ilə Azərbaycanın yaşantılarını əks etdirən mövzularla çıxış etmiş, xalqın sevimlisinə çevrilən ziyalılarından biri olmuşdur.

"Molla Nəsrəddin»i zəmanə özü yaratdı

Əvvəli-Səh-12

Məhəmməd həsən əmilərin, novruz illəri, zeynəblərin həyat hekayəsini yazan Cəlil Məmmədquluzadəni baş verən hadisələr rahat yaşamağa qoymurdu. Həqiqətən də Cəlilin qəlbində vətən sevgisi sonsuz idi. Hər zaman yaradıcılığında xalqın taleyini əks etdirməyə, insanların keçirdiyi psixoloji sarsıntıları, məişət problemlərini qabarıq bir şəkildə ifadə etməyə çalışan ziyalı dövrünün yüksək vəzifəli simalarını söz atəşinə tutmağa, qələminin gücü ilə onlara təsir etməyə çalışmışdır. Ədəbi fəaliyyətə 1880-ci illərdən başlayan Cəlil Məmmədquluzadə, özünəməxsus olan məktəb yaratmışdır. Bu məktəbin təməli Cəlil Məmmədquluzadənin əqidəsindən, məsləkindən yoğrulduğundan, döyüş meydanlarında möhkəm dayanaraq, sözünün gücünün nəyə qadir olduğunu sübuta yetirmişdi.

SƏPİLƏN TOXUM ÖZ BƏHRƏSİNİ VERDİ

Əlbəttə ki, satirik qələmdən qorxub, cilddən-cildə düşən şəxslər "Molla Nəsrəddin" in tənqid hədəfinə çevrildi. Bu jurnalı zaman özü yetişdirmişdir. «Molla Nəsrəddin» i zəmanə özü yaratdı – deyə Cəlil Məmmədquluzadə yazırdı. Molla Nəsrəddin məcmuəsi obrazlı desək, xalq ruhundan, folklorundan bəhrələnməklə öz fikrini oxuculara çox gözəl, məharətlə çatdırmaq bacarığına malik idi. Jurnalın redaktoru, sadəcə olaraq, söz demək xatirinə qələmə sarılmamışdır. Jurnalın qarşıya qoyduğu problemlərin bədi və publisistik həllində Cəlil Məmmədquluzadənin tutduğu yol, səpdiyi toxum öz bəhrəsini verirdi. Bu baxımdan ki, bu orqan milli şüurun oyanmasında və formalaşmasında müstəsna rol oynadı. Cəmiyyət üçün fəlakət gətirə biləcək şəxslərə kəskin nifrət və qəzəbin ifadə olunması, hər tipin öz xarakterində canlandırılması "Molla Nəsrəddin" çilərin əsas mövzularından idi. İstismar dünyasına qarşı çıxış edən, ziyalıları əqli və qələmi ilə mübarizəyə çağıran Cəlil Məmmədquluzadə xalqın buxovlandığı bir cəmiyyətdən xilasını yalnız maariflənməklə, öz hüquqlarının müdafiəçisinə çevrilməklə görürdü. Azərbaycan ictimai mühitində böyük rol oynayan "Molla Nəsrəddin" ilk sayından başlayaraq düz-düz, əyrini-əyri deməyi özünə yol seçmişdir. Sözünün kəsib, gözünü ağardan insanları hədə-qorxusunu nəzərə almadan, demokratiyanı boğan, mənfi hallarla cəmiyyətin inkişafına mane olan simasızları yazılarının qəhrəmanı seçərək, leksionumuzda eybəcərliyi ifşa edə biləcək tutarlı ifadələri onların ünvanına söyləyirdi.

DEMOKRATİZM VƏ AZADLIQ İDEYALARI JURNALA BEYNƏL- XALQ NÜFUZ QAZANDIRDI

Xalqın ziyalı sözüne, ziyalı fikrinə ehtiyacı yarandığı bir zamanda satirik qələmlə onun tələbatını ödəmək əsl hünər və vətənpərvərlik idi. Müsəlman dünyasını bürüyən geriliyi

xalqın avamlığında görən Cəlil Məmmədquluzadə "Molla Nəsrəddin" jurnalının çapının nə dərəcədə əhəmiyyətə malik olduğunu dərk edirdi. O, ziyalıları yalnız əqidəyə, məsləkə xidmət edib, tutduğu yolda qələmi silaha çevirərək, dövrün haqsızlıqlarını açıq-aşkar ifşa edərək, hakim qüvvələri qamçılamağa, öldürücü satira atəşinə tutmağa çağırırdı. Onların yaradıcılığının qayəsi insan ideologiyasını dəyişdirib, dövrün tələbləri səviyyəsində görmək idi. Belə ki, qarşıya qoyulan məqsəd, önəmli məsələ cəmiyyətdəki ziddiyyətlərin yaranma səbəbini göstərmək, xalqı ictimai fəaliyyətə səsləndirmək, qabaqcıl ideyalar əsasında cəmiyyəti mütərəqqi ideyalara qovuşdurmaq idi. Qısa bir zaman məsafəsində, "Molla Nəsrəddin" məşhur satirik jurnal kimi tanındı. Görkəmli qələm sahiblərinin bir-biri ilə ideya-yaradıcılıq əlaqələri genişləndi. Cəlil Məmmədquluzadənin təbliğ etdiyi demokratizm və azadlıq ideyaları jurnala ümumxalq məhəbbəti, beynəlxalq aləmdə isə nüfuz qazandırdı. Ziyalı gücünə malik olan, nurlu insanların əsərləri bu jurnalın səhifələrində yer alırdı. "Molla Nəsrəddin" çilər Azərbaycanda, eləcə də, Yaxın Şərqdə "Molla Nəsrəddin məktəbi" adlı qüdrətli mətbuat məktəbini yaratdılar. "Molla Nəsrəddin" -dən sonra "Suri-İsrafil", "Azərbaycan", "Nəsimi-şimal" (İran), "Cəm" (Türkiyə), "Uklar", "Yəşən" (Tataristan), "Toqmaq" (Türkmənistan) və s. jurnallar çap olunaraq, beynəlxalq aləmdə mühüm rol oynamağa başladı.

Qeyd edək ki, jurnalın oxucularının da sayı durmadan artırdı. Rusiyadan başqa, hətta Asiya, Avropa və Amerikanın bir çox ölkələrində abunəçiləri var idi. Günün-gündən peşəkarlaşan və zamanın nəbzini tutmağı bacaran jurnal sət məvqeyini və prinsipliliğini sona qədər qoruya bildi.

ƏDƏBİ-İCTİMAİ FİKİR İNQİLABI VƏ DEMOKRATİK HƏRƏKATI GÜCLƏNDİRDİ

Bütün əldə olunan uğurlara baxmayaraq, Cəlil Məmmədquluzadə irtica və qaragüruhçuların arasıkəsilməz tənqidinə sinə gərməli oldu. Çar hökuməti onu tez-tez məhkəmə məsuliyyətinə cəlb edir, "Qeyrət" mətbəəsində axtarışlar aparır, "Molla Nəsrəddin" in nəşrini dayandırır. 1920-ci ilin iyun ayında Cəlil Məmmədquluzadə ailəsi ilə birlikdə Təbrizə köçmüş, 1921-ci ildə orada "Molla Nəsrəddin" in 8 nömrəsini buraxdırmağa nail olmuşdur. 1922-ci ildə vətənə qayıdan Cəlil Məmmədquluzadə jurnalın nəşrini davam etdirmişdir. Cəlil Məmmədquluzadə böyük bir amalin daşıyıcısı olduğundan, mübarizəni davam etdirərək, daha qətiyyətli addımlar atmağa başlayır. Bu nurlu şəxs 1922-ci ildən 1930-cu illərə qədər "Molla Nəsrəddin" i mübariz orqanlardan birinə çevirmək üçün bir nəslə satirik jurnalistika sahəsində işləməyə hazırlaşdırır. Jurnal Yaxın və Orta Şərqdə, İranda və Türkiyədə ədəbi-ictimai fikrin inqilabi, demokratik hərəkatın güclənməsinə təsir

göstərmişdir. "Molla Nəsrəddin" bir məktəb, bir nümunə oldu. Zaman ötdükcə, satirik ruhlu insanlar da yetişməkdə davam etdi. Hər onillikdə bu məqam özünü göstərdi. "Molla Nəsrəddin" jurnalının davamçıları yetişdi. 1952-ci ildə "Kirpi" jurnalının nəşrə başlaması zaman və dövrün tələbatı baxımından reallaşmışdır. "Kirpi" jurnalı da dövrün neqativ hallarına qarşı barışmazlıq nümayiş etdirilmişdir. Jurnalda bürokratiyə və rüşvətçuluğa qarşı mübarizə güclü idi. Bu jurnaldan sonra "Kirpi" nin davamçıları "Şeytan", "Mozalan", "Karikatura", "Deryaz" kimi satirik ruhlu qəzet və jurnallar nəşr olunmuşdur. Böyük bir təcrübədən bəhrələnen bu qəzet və jurnallar "Molla Nəsrəddin" ruhunu yaşatmağa, Cəlil Məmmədquluzadə ənənələrini yazılarında davam etdirməyə çalışmışdı.

CƏLİL MƏMMƏDQULUZADƏ RUHU MÜASİR NƏSİLLƏ BAHƏM YAŞAYIR

Onu da vurğulayaq ki, jurnalın nəşri karikatura janrının inkişafında müstəsna rol oynamış və əsərlərin yaranmasına təkan vermişdir. Artıq karikaturaçı rəssamlar ordusu yaranmışdır. "Molla Nəsrəddin" jurnalının davamçısı "Kirpi" olduğu kimi, Əzim Əzimzadə məktəbinin davamçısı da Nəcəfqulu İsmayılov olmuşdur. Əzim Əzimzadə əməllərinə söykənən nəslin nümayəndələri, artıq bir cəmiyyət ətrafında sıx birləşmişdilər. Bu, Azərbaycan Karikaturaçı Cəmiyyətidir. Azərbaycan Karikaturaçı Cəmiyyəti bu gün Dünya Karikatura Təşkilatı Federasiyasının üzvüdür. Azərbaycan karikaturaçı rəssamlarının dünya karikaturaçıları ailəsində öz yerini olduğunu təsdiqləyir.

Bu gün "Molla Nəsrəddin" jurnalının 118 yaşı tamam olur. Bu illər ərzində, Cəlil Məmmədquluzadənin yaratdığı məktəbin davamçıları yetişməkdədir. Çətin, təqiblərə məruz bir dövrdə cəsarətli addımlar atıb, dövrün mənzərəsini satirik ruhla qələmə almaq nə qədər çətin olsa da "Molla Nəsrəddin" amalına sadıq qaldı. Bu gün isə Azərbaycanda azad söz, azad mətbuat var, açıq cəmiyyətdə yaşayırıq. Senzuranın olmadığı bir zamanda qələm sahibləri fikir və düşüncələrini sərbəst şəkildə qələmə alırlar. Bir əsrdən artıq yol gələn jurnalın ab-havası, onun yaradıcısı Cəlil Məmmədquluzadənin ruhu müasir nəsillə bahəm yaşayır. Onun yaratdığı məktəb, ənənə yaşayır, bizləri düzlüyə və əqidəmizin quluna çevirməyə çağırır.

Sonda bu gündə «Molla Nəsrəddin» -dən daha bir nümunə gətirmək yerinə düşər: "Ey mənim müsəlman qardaşlarım! Zəmani ki, məndən bir gülməli söz eşidib, ağzınızı göyə açıb və gözlerinizi yumub, o qədər "xa-xa!.." edib güldünüz ki, az qaldı bağırsaqlarınız yırtılsın və dəsmal əvəzinə ətəklərinizlə üzgözünüzü silib, "lənət şeytana!" dediniz, o vaxt elə güman etməyin ki, Molla Nəsrəddinə gülürsünüz. Ey mənim müsəlman qardaşlarım! Əgər bilmək istəsəniz ki, kimin üstünə gülürsünüz, o vaxt qoyunuz qabağınıza aynanı və diqqətlə baxınız camalınıza".

Zümrüd BAYRAMOVA